

Aive Mandel

Tartu ülikooli TeKE
projekti koordinaator

Virve-Anneli Vihman

Tartu ülikooli
psühholingvistika
kaasprofessor

Kristiina Praakli

Tartu ülikooli
rakenduslingvistika
kaasprofessor

Kadri Koreinik

Tartu ülikooli
keelesotsioloogia
kaasprofessor

Rahvateadusega noortekeelt kogumas

Nagu on märkinud William Labov (2001), pole veel kunagi kuulnud kedagi rääkimas, et noorte kõnepruuk on kõvasti etem kui vanasti. Arvamuse keele kohta võib kujundada igaüks, hoopis teine asi on esitada noorte keelekasutuse kohta empiiriliselt põhjendatud järeldusi. Selleks tuleb koguda autentseid keeleandmeid, mida konkreetsete uurimisküsimuste valguses analüüsida. Just sellega tegeleb Tartu ülikooli projekt „Teismeliste keel Eestis“ (TeKE)¹, mille töösse on lisaks keeleteadlastele ja tudengitele aktiivselt panustanud ka noored ise.

Ajast aega on vanemad põlvkonnad leidnud, et teismeliste keelekasutus, aga ka nende käitumine on lodev. Noorte teistsuguseid, uuenduslikke keelevalikuid on pisendanud keeleteadlasedki:

„Kõige innukama poolehoiu leiab argookeel trotsiea distsipliinitõrk-sais noortes, kellel on vajadus kõike pöörata tagurpidi, ignoreerida igasugust korda, kellele hea on halb ja inetu ilus. Selles eas levib

¹ Projekti rahastab riiklik programm „Eesti keel ja kultuur digiajastul“.

moonutatud keelepruuk pidurdamata jõuga ja nakkab ühelt teisele nagu läkaköha.” (Laugaste 1967: 136)

Esimesed noortekeele uurimused Eestis on kirjutatud sadakond aastat tagasi (nt Allik 1928), kuid ühel põhjusel või teisel pole uurimine olnud järjepidev. Valdav enamik senistest uurimustest on valminud üliõpilastöödena, andmed on kogutud sõnaküsitluste ja ankeetide abil, suuresti kontekstita (vt Tender 1994; Hennoste 2000). Lisaks Tõnu Tenderile väärivad esiletõstmist Mai Loog (1990, 1991). Uurijate fookuses on põhiliselt lasunud sõnavara ning eristada saab kolme põhisuunda: sõnavara struktuuri üldisem kirjeldamine, sõnade päritolu ning slängiks määratletud ainese analüüs². Analüüsitud on ka murdekeele esinemist, vandesõnu, metafoore, sõnamoodustust ja muud. Uus suund noortekeele uurimises jõuab päralt 2010ndatel, mil uurijate huvi pälvib üha rohkem mitmekeelne suhtlus ning eesti-inglise keelekontaktidest johtuvad keelemuutused suuliste andmete valguses (vt nt Lehtpuu 2016).

Arutelu noorte eneseväljenduse üle on aktuaalne tänaseski päevas, kus noorte keelega seostatakse näiteks rohkete inglise keele mõju, vägisõnu ja slängi (vt nt Pullerits 2020). Kohati nähakse sellistes suundumustes isegi ohtu keele kestlikkusele. Kasutuspõhiseks noortekeele uurimiseks aga napib ainekku – keelekorpusi. Õnneks on seda puudust mitmel pool maailmas märganud ning asunud usinasti noorte keelt koguma. Eestis sai sel eesmärgil ellu kutsutud TeKE projekt. Andmeid on projektis kogutud rahvateaduse põhimõttel, mis tähendab, et palusime keelematerjali kogumisel keeleteadlastele appi noori endid. Rahvateadusest on kujunenud mitmel pool maailmas ka sotsiolingvistika jaoks igati arvestatav metodoloogiline valik (Rymes, Leone 2014).

Keel on alati suhtlejatest ja olukorrast mõjutatud, mistõttu pole keeleteadlasel kuigi lihtne tabada keelt, mida kasutavad noored omavahelises suhtluses. Usinate uuendajate ja piiride kompajatena on teismelised alati kasutama infotehnoloogilisi võimalusi ning on enim omaks võtnud meediastunud elulaadi. Nende suhtlust vahendavad kõikvõimalikud veebirakendused, nagu Instagram, Discord, Snapchat jt. Teadlastele on nutividinatesse talletunud keeleandmed kriitilised keele varieeruvuse

---

² Släng on ähmasevõitu mõiste, mis on oma kitsamast, siseringi argisõnavarale viitavast alg tähendusest laienenud pea igasugusele kõnekeelsusele.

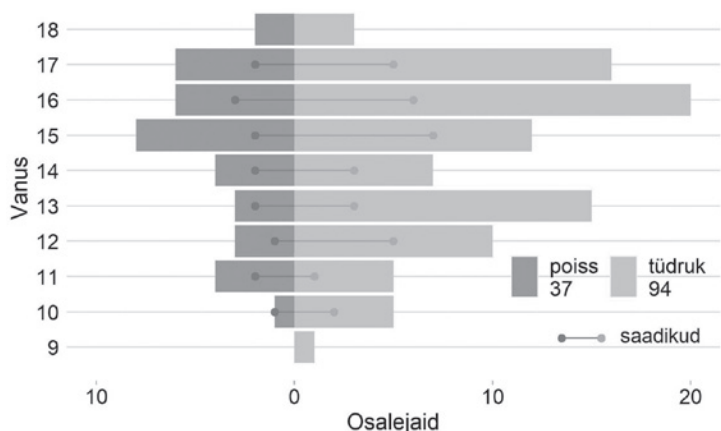
ja -muutuse mõistmiseks, kuid need tekstid jäaksid noorte abita kättesaamatuks. TeKE projekti jaoks on rahvateaduse poole pöördumine olnud niisiis oluline andmete kogumiseks, aga ka selleks, et anda teismeliste roll oma keele kogumise üle otsustamisel.

Lähemalt TeKE projektist

TeKE projekt sai alguse 2020. aasta jaanuaris eesmärgiga luua keelekorpuse, mis kajastaks noorte omavahelise spontaanse suhtluse keelt nii suulistes vestlustes kui ka sõnumivahetuses. Projekti lõpuks oktoobris 2022 ilmuvad lisaks korpusele esimesed uurimused teismeliste keelekasutusest, milles analüüsitakse noortekeele iseärasusi, sh eesti-inglise koodivahetust, soolist, vanuselist ning piirkondlikku varieeruvust, ning suulise ja sõnumivahetuste keelekasutuse erinevusi.

Ootasime, et noored salvestaksid korpuse jaoks jutuajamisi oma kaaslastega ning saadaksid keeleteadlastele Messengeris või muudes rakendustes peetud vestlusi. Et võimaldada noortekeele regionaalse varieerumise uurimist, otsisime osalejaid neljast piirkonnast: Tallinnast, Tartust, Saaremaalt ning Võrumaalt. Alustuseks tuli leida igast piirkonnast õpilasi, n-õ keelesaadikuid, kes oleksid meie esmased abilised enda ja oma sõprade keelekasutuse kogumisel. Soovisime kaasata projekti teismeliste esindajatena 4., 6., 8. ja 10. klasside õpilasi.

Kuidas noorteni jõuda? Õpilastega kontakti saamiseks võtsime esmalt ühendust koolijuhtide ja õpetajatega, kelle loal ja vahendusel plaanisime minna koolidesse õpilastele projektist lähemalt rääkima. Esimesed koolikülastused olid kokku lepitud 2020. aasta märtsi teise poole, mil jõudis Eestisse esimene COVID-19 puhang. Kogu ühiskonna, sh koolide sulgemine nõudis töö jätkamist veebis. Muutunud tingimustes saatsime õpetajate vahendusel õpilastele viieminutilise videoüleskutse, kus seletasime projekti eesmärgi ja palusime huvilistel ühendust võtta. Üleskutsele vastas kokku 62 õpilast, kellest suurem osa panustas projekti lõpuni, 15 loobus projekti eri faasides. Keelesaadikud omakorda kaasasid 84 sõpra, kes osalesid vestlustes, seega kujunes projektis osalenute arvuks 131 (vt joonis). Projekti haare laienes ka geograafiliselt: osalejaid kogunes 11 Eesti maakonnast. Kuigi soov oli saavutada tasakaalus valim, löid tüdrukud projektis agaramalt kaasa. Noorim osaleja oli 9-aastane, vanimad 18-aastased.

Joonis. Projektis osalejate ülevaade soo ja vanuse lõikes

Osavõtusoovi saatnud keelesaadikutele korraldasime Zoomi vahendusel kaks 45-minutilist koolitust. Neist esimeses käsitlesime uurimiseetikaga seotud probleeme, nt rääkisime sellest, et kedagi ei tohi salvestada salaja või jagada privaatsaid vestlusi sõprade nõusolekuta. Koolituste käigus tegid keelesaadikud proovisalvestuse, mille põhjal saime arutada, mida arvestada, ning õppisid tehnilisi detaile, kuidas diktofoni kasutada ja kuidas meile edastada sõnumivestlusi. Suhtusime teismelistesse kui kaas-töölistesse ja nägime neile panuse eest ette kompensatsiooni.

Palusime igal saadikul salvestada meie saadetud diktofoni abil kokku kaks tundi suulist vestlust ühe-kahe sõbraga. Salvestuses osalemise eest sai iga vestluses osaleja kinkekaardi. Samuti palusime saata kiirsuhtlus-äppide sõnumivahetusi vähemalt 1000 sõna. Lõpptulemusena õnnestus koguda üle 97 tunni helisalvestusi ning 202 210 sõna mahus sõnumitekste valdavalt Messengerist, mõnevõrra ka Discordist. Lisaks kogusime veebiküsitluse kaudu kõigilt osalejatelt täiendavaid andmeid nende keeleoskuse ja -kasutuse ning internetis toimuvate praktikate kohta.

Projekti käigus saime mitu õppetundi, millest olulisimad on olemasolevate infotehnoloogiliste vahendite otstarbekus noortega suhtlemisel ja nende juhendamisel, aga ka andmeedastuse korraldamine veebipõhiseks³.

³ Üks rahvateaduse põhimõtet rakendav veebipõhine võimalus, millega keeleainestikku koguda, on näiteks Pennsylvania ülikooli veebikeskkond Language Arc. <https://languagearc.com>

Kahtlemata on ainekust uurijate poolt mõjutatud (vrd uurija paradoks): noored kutsuvad üksteist korraks, liialdavad (eba)korreksusega, ropendavad harva, viskavad nalja, esinevad, viitavad koolitustele ja pöörduvad uurimisrühma liikmete poole. See on paratamatu, kuid kontekstivaba keelekasutus polekski võimalik koguda (vrd Wertheim 2006).

Kuigi on vara veel kokkuvõtteid teha, võib transkribeeritud ainekust põhjal öelda, et noortekeeles leidub keeleteadlastele palju põnevat. Inglise-eesti koodivahetus esineb mõningal määral peaaegu igas vestluses, kuid selle maht, vorm ja sisu varieerub kõnelejate lõikes. Ühtlasi hindavad noored enda inglise keele oskust väga heaks, inglise keel on tänapäeva noortele omane ning erineb oma kasutusulatus ja funktsioonide, samuti sisendikanalite poolest teistest koolieas omandatud keeltest. Koodivahetus toimub ka pikemate kõnevoorudena ning osalejad võivad seda kasutada isiklikel või emotsionaalsetel teemadel rääkides; lisaks spetsiifilise tähendusega sõnadele tarvitatakse grammatilisi sõnu (nt *though, therefore*) inglise keeles. Sõnumi- ja suulistes vestlustes esineva keelekasutuse vahelised erinevused on alles väljaselgitamisel, kuid andmed kinnitavad, et sõnumite keel on omaette arenev ning varieeruv keelekuju, millel on ühisjooni nii kirjakeele kui ka suulise keelega.

Lisaks keelele saab kogutud andmeid analüüsida temaatiliselt: vestlusteemad varieeruvad noorte igapäevategemistest COVID-19-ga seonduva, popkultuuri ja suheteprobleemideni, mille analüüsimisel ootame noorsoo- ja meediauurijate abi. Meie tähelepanekul räägivad noored keeleteemadel südikalt kaasa: keeleteadlaste tegevus pakub neile huvi. Rahvateadus annab võimaluse avada keeleteadlase töö sisu ja tuua keeleteadus noortele lähemale. Ühtlasi julgustame õpetajaid jätkama keeleteemaliste õpilastööde juhendamist, kuid juhendamisel tuleb mees pidada, et oma keele suhtes on suurimad asjatundjad ikkagi noored ise. Soovime tänada kõiki projektiga liitunud koole, õpetajaid ja lapsevanemaid, kuid meie kõige suurem tänu kuulub teismelistele keelehuvilistele/-teadlastele.

Kasutatud kirjandus

- Allik, Clarissa 1928. Tallinna keskkooliõpilaste erikeelest. – Eesti Keel 1–2, 3–11.
- Hennoste, Tiit 2000. Keelekasutuse uurimine. – Eesti keele uurimise analüüs. Emakeele Seltsi aastaraamat 48, 217–262.
- Labov, William 2001. Principles of Linguistic Change, Vol 2: Social Factors. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Laugaste, Gerda 1967. Õpilaste keelekultuurist. – Kodusest kasvatajast. Tallinn: Valgus, 134–145.
- Lehtpuu, Kairit 2016. Teismeliste suulise keelekasutuse leksikaalsed jooned. Magistritöö. TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51774/Lehtpuu_MAG2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Loog, Mai 1990. Sanat tyttöjen ja poikien puheessa. Tutkimus Tallinnan koulu-laisten puhekielesta ja slangista. Opera fennistica linguistica. Tampere.
- Loog, Mai 1991. Esimene eesti slängisõnaraamat. Tallinn.
- Pullerits, Priit 2020. Roppused võrdsitavad üha rohkem Eesti noorte kõnepruuki. Postimees 01.03.2020. <https://leht.postimees.ee/6910257/roppused-vurtsitavad-uha-rohkem-eesti-noorte-konepruuki>
- Rymes, Betsy, Andrea R. Leone 2014. Citizen Sociolinguistics: A New Media Methodology for Understanding Language and Social Life. – Working Papers in Educational Linguistics 29(2), 25–43.
- Tender, Tõnu 1994. Eesti släng: olemus ja uurimislugu. – Keel ja Kirjandus 5, 291–299; 6, 346–355.
- Wertheim, Suzanne 2006. Cleaning up for Company: Using Participant Roles to Understand Fieldworker Effect. – Language in Society 35(5), 707–727.

OK